

Студент 2 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

УКРАЇНСЬКА МОВА В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. Проаналізовано сучасну мовну ситуацію в Україні, розглянуто явище змішування української та російської мов, висвітлено шляхи подолання кризової мовної ситуації в країні, розкрито потребу впровадження державної програми мовного планування, спрямованої на захист національної мови, зміцнення її авторитету, широку популяризацію створеної на її ґрунті національної культури.

Аннотация. Проанализирована современная языковая ситуация в Украине, рассмотрено смешивание украинского и русского языков, освещены пути преодоления кризисной языковой ситуации в стране, раскрыта необходимость внедрения государственной программы языкового планирования, направленной на защиту национального языка, укрепление его авторитета, широкую популяризацию созданной на его почве национальной культуры.

Annotation. The article analyzes the current linguistic situation in Ukraine, studies the phenomenon of mixing the Russian and Ukrainian languages, highlights the ways to overcome the crisis language situation in the country, reveals the need for the implementation of the state program of language planning, aimed at protecting the national language, strengthening its authority, the general promotion of created on its basis national culture.

Ключові слова: білінгвізм, соціолінгвістика, русифікація, суржик.

Актуальність обраної теми статті зумовлена потребою дослідження мовної ситуації України, проблем функціонування української мови в умовах масового українсько-російського білінгвізму задля впровадження програми державної мовної політики.

Мета дослідження – загальний огляд мовної ситуації України, пошук практичних заходів, необхідних для подолання кризи в мовній сфері.

Проблемам упровадження державної мови значну увагу приділяють відомі мовознавці, такі, як: І. Вихованець, Л. Масенко, С. Караванський, В. Радчук, А. Непокупний, В. Німчук, М. Павлюк, О. Пономарів та ін.

Напрямок соціолінгвістичних досліджень у кожній країні визначає здебільшого специфіка її мовної ситуації. Отже, головним завданням української соціолінгвістики є науковий аналіз деформацій, яких зазнало мовне середовище країни в минулі роки.

Одним із основних об'єктів соціолінгвістичних досліджень в Україні є українсько-російський білінгвізм, формування й розвиток якого відбувалися під тиском асиміляційної політики Російської імперії. Конфлікт, що характеризує сучасну мовну ситуацію України, поширення на її території двох мов, несинхронізованість мовного розвитку Заходу й Сходу, є наслідком радянської практики русифікації, реалізацію якої в Україні й Білорусі полегшувала спорідненість їхніх мов із російською. Стан масової двомовності України, що має асиметричний характер, оскільки, за даними соціолінгвістичних опитувань, до білінгвів різного типу належать переважно українці, тоді як мовній поведінці росіян кодові перемикання не властиві, сформувався як перехідний етап в асиміляційному процесі, спрямованому на витіснення української мови російською.

Оскільки національна мова, культура й ідентичність становлять нерозривну цілісність, успіх будівництва самостійної держави залежатиме від того, чи вдасться керівній еліті надати мовному розвитку країни зворотного напрямку із подальшим формуванням і розширенням україномовних середовищ.

Надання українській мові статусу державної стало першим необхідним заходом у процесі дерусифікації й мовно-культурного відродження, проте через відсутність державної мовної політики істотних змін у мовній ситуації досі не відбулося. В Україні зберігається досягнуте в попередній період домінування російської мови в міській комунікації, а в деяких сферах, зокрема в інформаційно-культурній, нові реалії відкритого суспільства й ринкової конкуренції призвели до значного посилення процесів русифікації [1, с. 130–147].

На окрему увагу заслуговує феномен мішаного українсько-російського мовлення, відомого під назвою "суржик", що утворився під тиском російськомовного домінування в міських середовищах. Лінгвістичний аспект його дослідження вимагає виявлення співвідношення елементів кожної з мов, що беруть участь у його творенні, а також характеру їх сполучуваності.

Специфіка української ситуації полягає в тому, що за радянської доби явище спонтанної гібридизації української та російської мов у середовищі урбанізованого селянства супроводжувалося офіційною практикою зміни самотніх рис української мови з метою штучного стимулювання процесів зближення її з російською мовою [2, с. 12–15].

Узагалі, за кількісними показниками поширення української та російської мов на території України її мовну ситуацію можна визначити як рівноважну – обидві мови мають приблизно однакову демографічну потужність. Однак така оцінка може бути прийнятною лише в тому випадку, якщо виходити з середньостатистичних даних. Регіональна специфіка поширеності української та російської мов виявляє територіальну незсинхронізованість мовного розвитку

характеризувати як перехідну зону, визначальною рисою якої є поширення українсько-російського білінгвізму та мішаних форм мовлення.

Зберігаються значні розбіжності у використанні мов у сільських та міських середовищах. Найвищий відсоток україномовного спілкування в родині властивий мешканцям сіл (68,1 %), у міських середовищах у середньому по Україні кількість носіїв української мови знижується до 30,6 % у невеликих містах і до 14,9 % – у великих [3, с. 167].

Нині перед українським мовознавством стоять два завдання, що стосуються як зовнішніх, так і внутрішніх аспектів функціонування й розвитку української мови. Перше полягає у потребі вироблення наукових засад державної мовної політики, спрямованої на впровадження державної мови, розширення сфер її вживання. Другим завданням є потреба перегляду принципів правописного, термінологічного й лексикографічного нормування й кодифікації.

Низка правописних, термінологічних і лексикографічних проблем чекають на своє розв'язання. У галузі мовної політики, культури мовлення необхідно зійти з хибного шляху штучного зближення української мови з російською й зорієнтуватися на природні, зумовлені історичною традицією шляхи розвитку, повернути українській мові природність звучання, вислову, будови речення і фрази [4, с. 5–9].

Отже, вивчення мовної ситуації різних регіонів, українсько-російського білінгвізму, мішаних форм мовлення лишається актуальним завданням української соціолінгвістики.

Наук. керівн. Архипенко Л. М.

Література: 1. Масенко Л. Т. Українська мова в соціолінгвістичному аспекті / Л. Т. Масенко // Студії з україністики : зб. наук. пр. – К. : Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка. – 2004. – Вип. 6. – С. 130–147. 2. Масенко Л. Т. Лінгвокультурологія і стратегія мовної політики / Л. Т. Масенко. – Дивослово. – 2003. – № 2. – С. 12–15. 3. Матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції, 15–16 травня 2011 р. / М-во освіти і науки України. – К. : БДПУ, 2011. – С. 167. 4. Радчук В. Мова в Україні: стан, функції, перспективи / В. Радчук // Дивослово. – 2002. – № 4. – С. 5–9.